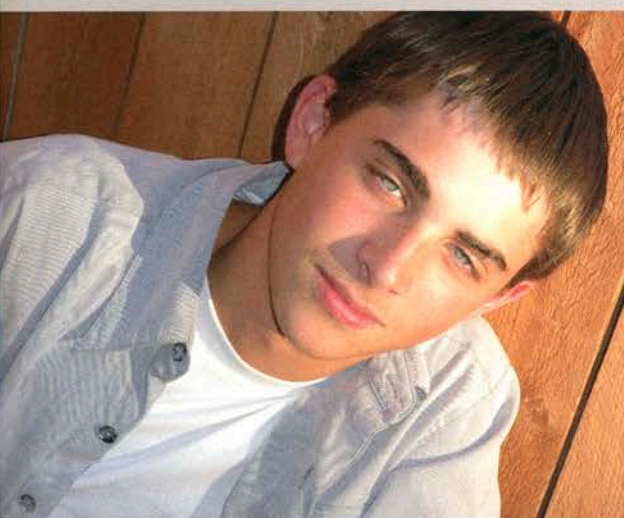

“Belangrijk is dat inzet, voor zowel leerlingen als leerkrachten, moet leiden tot zichtbare resultaten”

Passende toetsen voor zml-leerlingen

Joram is 16 jaar en zit op een school voor zeer moeilijk lerende (zml) leerlingen. Om later zo zelfstandig mogelijk te functioneren, oefent hij op school met praktische rekenvaardigheden zoals betalen in de winkel. Ook op het gebied van taal werkt Joram aan verschillende vaardigheden die hij goed kan gebruiken, op het gebied van wonen, werken en vrije tijd. Om het onderwijs goed af te kunnen stemmen op zijn mogelijkheden, is het belangrijk dat de school een goed beeld heeft van wat Joram kan en hoe hij zich ontwikkelt. Maar hoe krijgt een school dit beeld? En wat levert een school dit op?

Toetsen speciale leerlingen

De Toetsen speciale leerlingen zijn ontwikkeld voor leerlingen met extra onderwijsbehoeften en/of een vertraagde ontwikkeling die functioneren op het niveau van groep 3 t/m 8. De inhoud van de toetsen komt overeen met de inhoud van standaardtoetsen uit het Cito Volgstelsel primair en speciaal onderwijs. De scores van de Toetsen speciale leerlingen zijn dan ook uitwisselbaar met de scores van de standaardtoetsen. De toetsen bevatten tussentoetsen om zo kleinere leerstappen te meten. Waar nodig zijn de opgaven uit de toetsen verdeeld over meerdere korte taken, de toetsen sluiten dus beter aan bij leerlingen met een beperkte aandachtsspanne.

Wanneer een toets zowel qua niveau, als qua werkwijze en belevingswereld aansluit bij een leerling, is de toets een hulpmiddel voor het onderwijsaanbod. Passende toetsen zorgen niet alleen dat een school zicht krijgt op wat een leerling kan en nog moet leren, het biedt de school ook houvast om vast te stellen op welke punten het onderwijs anders kan. Cito ontwikkelde al toetsen voor de SO-afdeling van het zml. Nu is ook de toetsontwikkeling voor het VSO in volle gang. In dit artikel leest u welke ervaringen uit deze ontwikkeltrajecten naar voren komen. Rien van Kaam, adjunct-directeur van de VSO-afdeling van de Liduinaschool in Breda, vertelt waar de toetsen aan moeten voldoen en hoe zijn school toetsen inzet.

Waarom speciale toetsen voor zml?

Voor alle leerlingen, dus ook voor zeer moeilijk lerende leerlingen, is het belangrijk dat toetsen meten wat een school van de leerling wil weten. De inhoud van een toets moet aansluiten bij het onderwijsaanbod, maar moet ook vooral vaardigheden toetsen die de leerling daadwerkelijk nodig heeft. Nu gebruiken zml-scholen, bij gebrek aan beter, dikwijls toetsen die voor het reguliere basisonderwijs zijn ontwikkeld. Hoewel het niveau van deze toetsen voor een groot deel bij de leerlingen aansluit, passen de contexten niet bij de leerlingen. Vooral in het VSO sluiten de toetsen niet aan bij de belevingswereld van deze leerlingen, aldus Rien van Kaam. Zijn school gebruikt nu drie jaar de Toetsen speciale leerlingen. Hoewel het werken met de toetsen even wennen is, vinden zowel leerkrachten als leerlingen het leuk om er mee te werken. “Wat wenselijk is, >>

is een toets waarvan de inhoud lijkt op de bestaande toetsen, maar die aansluit bij de kerndoelen voor het VSO én bij de belevingswereld van de leerlingen in het VSO. Die contexten moeten aansluiten bij wonen-werken-vrije tijd." Om het maximale uit de leerlingen te kunnen halen, moeten de toetsen kleine stappen zichtbaar maken. Rien van Kaam: "We toetsen nu circa één keer per jaar in een toetsweek. De stapjes die onze leerlingen doormaken, zijn veelal zo klein, dat bij gebruik van reguliere toetsen nauwelijks niveauverhoging zichtbaar is. Leerkrachten willen graag dat de vooruitgang die zij bij de leerlingen zien, ook tot uiting komt in de toetsresultaten." De tussentoetsen bij de Toetsen speciale leerlingen maken meten in kleine leerstappen mogelijk, maar binnen het zml is het nodig om nog kleinere stappen in beeld te kunnen brengen.

Levensrecht

Uit pilots op scholen blijkt, dat zml-leerlingen in levensrecht situaties dikwijls vaardigheden toepassen, maar dat ze dit op papier niet kunnen laten zien. Zo zijn er leerlingen die in de winkel twee euro betalen door zelf een munt van twee euro uit hun portemonnee te halen. Wanneer zij in een toets bij een plaatje met losse euromunten moeten benoemen hoeveel euro het afgebeelde geld waard is, geven zij een onjuist antwoord. Rien van Kaam geeft aan dat het ook wat hem betreft, gaat om wat leerlingen in een reële dagelijkse situatie laten zien. Voor de toetsontwikkeling is het een uitdaging om een manier te vinden die zoveel mogelijk levensrecht is, maar waarbij de leerlingen een opdracht wel zoveel mogelijk onder dezelfde omstandigheden maken. Leerlingen zijn vaak gewend aan bevestiging of hulp van een leerkracht. Volgens Rien van Kaam kan mogelijk de computer dienen als een tussenstation tussen levensrecht en het platte vlak van een papieren toets. "Een voordeel van de computer is dat deze neutraal op de antwoorden van de leerling reageert. Een leerling hoeft dus niet te denken dat een computer teleurgesteld kijkt bij een verkeerd antwoord."

Cito onderzoekt momenteel voor het VSO welke mogelijkheden er zijn voor een 'middenweg' waarin scholen op een efficiënte manier toetsen en leerlingen voldoende mogelijkheden krijgen om te laten zien wat ze kunnen. Hierbij vormt het toetsen met de computer een belangrijk uitgangspunt. De inhoud van de toetsen moet gericht zijn op de vaardigheden die de leerlingen daadwerkelijk nodig hebben. In het VSO worden leerlingen klaargestoomd om zo zelfstandig mogelijk te kunnen functioneren in hun werksituatie, maar vooral ook in hun woonsituatie. Rien van Kaam: "Lezen en rekenen staan in een werkomgeving niet centraal. Wel kunnen ze de leerling

ondersteunen om hun werkzaamheden uit te voeren. Taal en rekenen moet in het onderwijs én in de toetsen dus meer gericht zijn op toepassen in werksituaties, maar ook in vrije tijd en wonen." Voor werknemersvaardigheden is de sociaal-emotionele ontwikkeling het meest bepalend. Werk is altijd aan te passen aan de cognitieve capaciteiten van een leerling. Bij het werken aan taal en rekenen gaat het dus echt om het vergroten van de redzaamheid van de leerlingen, er zijn geen harde eisen die aan de leerlingen worden gesteld door hun uitstroomelek.

Werken met toetsresultaten op leerlingniveau

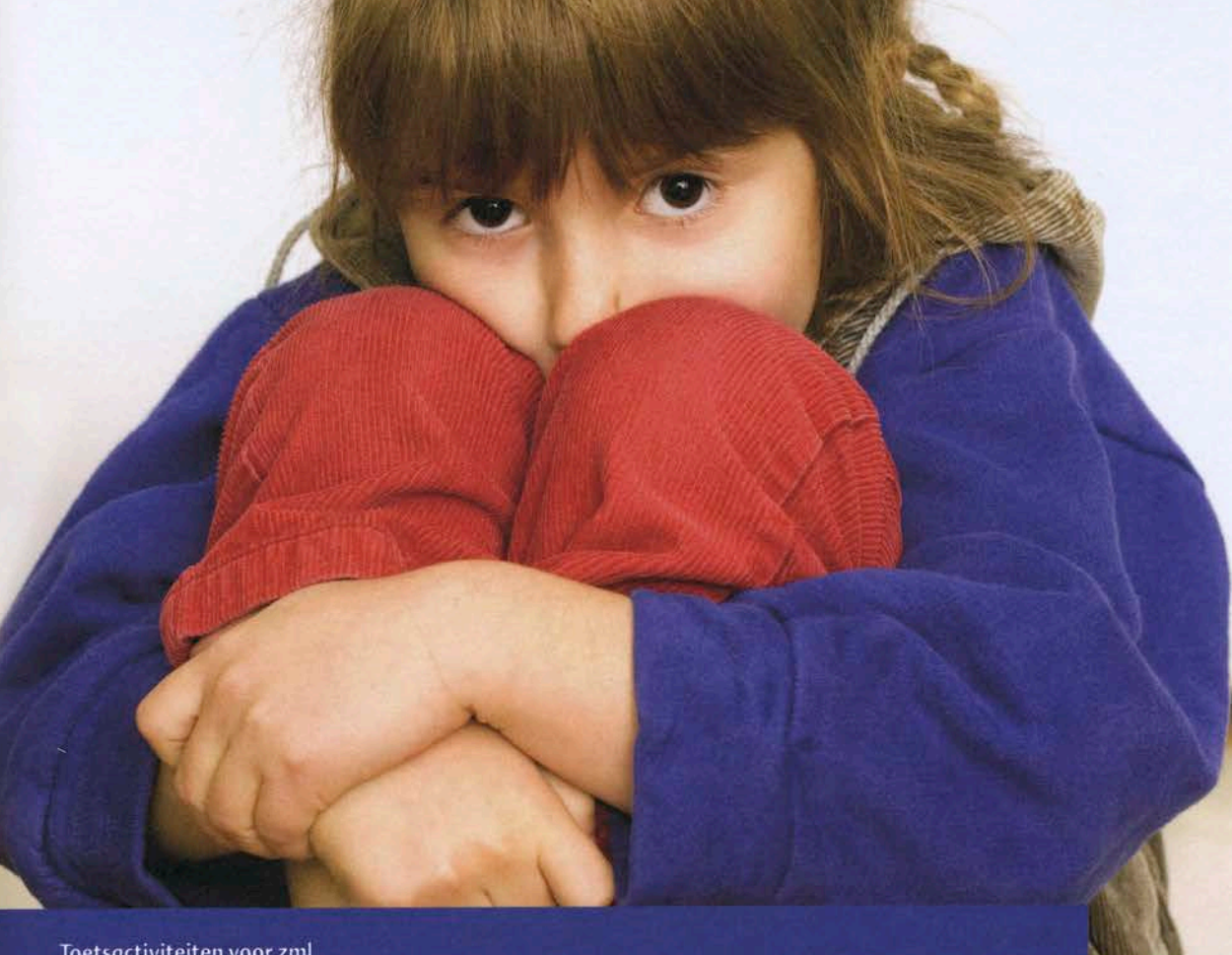
Rien van Kaam geeft aan dat wanneer de toetsen zijn afgestemd op de leerlingen, en het toetsresultaat makkelijk te vertalen is naar onderwijsaanbod, zij een echt hulpmiddel zijn om te werken aan de kerndoelen en het onderwijs op leerlingen af te stemmen. "Toetsresultaten moeten onderdeel zijn van de gesprekkencyclus voor gestructureerde leerlingenzorg. Ze moeten hierin een centralere plek krijgen. Nu gaat de aandacht vaak in eerste instantie uit naar gedrag." Binnen het zml hebben leerlingen uiteenlopende niveaus. Eén norm die voor alle leerlingen geldt is dus niet zinvol. De school bepaalt daarom zelf welke doelen en bijbehorende toetsresultaten voor de leerling haalbaar zijn.

Op de Liduinasschool stellen ze aan het begin van het VSO voor elke leerling een ontwikkelingsprofiel op. Rien van Kaam vergelijkt het opstellen van een ontwikkelingsprofiel met het plannen van een route: "Voor elke leerling zetten we een lijntje uit. Van de ene leerling verwachten we dat hij in zes jaar van Amsterdam naar Rome kan komen, van een andere leerling verwachten we dat hij van Amsterdam naar Brussel gaat. We tekenen de tussenstappen uit, zodat we steeds kunnen vaststellen of een leerling op de goede weg is. Als een leerling in Diemen blijft hangen, kijken we uiteraard eerst hoe we door intensiveren de leerling toch binnen zijn leerroute kunnen houden. Pas als intensiveren niet het gewenste resultaat heeft, evalueren we welke leerroute beter bij deze leerling past."

Toetsresultaten bespreken met leerlingen

Voor leerlingen is het motiverend als ze zien dat ze vooruit zijn gegaan. Rien van Kaam bespreekt op school met leerlingen die op een hoger niveau functioneren, de resultaten: "Toetsresultaten geven de mogelijkheid dat de leerling over zichzelf reflecteert: Wat kan ik al en wat moet ik nog leren? Bij de lagere niveaus zien we de toets voor leerlingen als een taak. Uitleggen dat het een toets is, werkt bij deze leerlingen averechts. Een echte examensfeer creëren, willen we niet. Bij hogere niveaus communiceren we wel dat we graag willen kijken, hoe het

Toetsactiviteiten voor zml

Voor zml-leerlingen in de leeftijd van 4 t/m 12 jaar zijn toetsactiviteiten op het gebied van Taal en Rekenen ontwikkeld. De activiteiten voor Taal richten zich op de mondelinge communicatie. Met afwisselende opdrachten waarbij de leerling met afbeeldingen en concrete materialen werkt, laten leerlingen in een één-op-één situatie zien wat ze kunnen. Bij Rekenen zijn er activiteiten op het gebied van Getallen en bewerkingen en Meten, tijd en geld. De leerlingen krijgen opdrachten die ze met of zonder concrete materialen kunnen uitvoeren. Zo laten de leerlingen niet allen zien wat ze kunnen op het gebied van rekenen, maar ook hoe ze rekenen.

allemaal gaat. We koppelen resultaten op een eenvoudig niveau aan de leerlingen terug. We kunnen overigens nog wel wat stappen maken om leerlingen nog meer te betrekken bij hun eigen leren." Bij de toetsontwikkeling voor het VSO is het belangrijk om voldoende aandacht te besteden aan de manier van rapporteren. Het is een uitdaging een manier te vinden om zowel aan ouders als aan leerlingen duidelijk te maken, welke groei is doorgemaakt. Focus op wat een leerling kan, staat hierbij centraal."

Werken met toetsresultaten op groeps- en schoolniveau

"Belangrijk én leuk is dat inspanningen leiden tot zichtbare resultaten, voor zowel leerkrachten als leerlingen. Wanneer hun inzet beloond wordt met meetbare groei van de leerling, werkt dat zeer motiverend." Toetsresultaten zijn niet alleen

bruikbaar om vast te stellen of de leerling voldoende ontwikkelingen doormaakt, maar zijn ook een indicator voor het handelen van de leerkracht. "Opbrengstgericht werken doen is één ding, om het ook echt te laten zien, is een tweede. Als bij twee gelijke groepen (bijvoorbeeld groepen van 15-16-jarigen, met uitstroom arbeid, met ongeveer gelijk IQ, gelijke indicatoren en geen specifieke stoornissen) de prestaties van de ene groep hoger zijn dan de andere, dan geeft dat aanleiding om naar het handelen van een leerkracht te kijken. Dit is een omslag binnen het zml, maar door er samen over door te praten, merken leerkrachten dat ze op een hoger vlak kunnen komen. Dat is leuk. Mensen worden benieuwd naar elkaar prestaties. Het leeft binnen de school. Medewerkers bespreken of ze wel genoeg doen om de prestaties naar verwachting te kunnen krijgen."

Judith Hollenberg en André de Jong

